

Јована Д. Базич
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за проучавање језика и
књижевности

УДК 821.163.41-31.08 Селимовић М.
DOI 10.46793/Uzdanica19.2.069B
Оригинални научни рад
Примљен: 2. септембар 2022.
Прихваћен: 25. новембар 2022.

АНАЛИЗА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА У РОМАНУ *ДЕРВИШ И СМРТ* И ЊИХОВО ПРЕВОЂЕЊЕ НА ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК¹

Айстиракӣ: Превођење и тумачење фразеолошких јединица одувек је представљало изазов у преводилачком процесу. Овај рад се бави испитивањем превођења фразеолошких јединица на италијански језик у роману *Дервиш и смрт* афирмисаног писца Меше Селимовића. Примарни циљ истраживања јесте да се методом контрастивне анализе утврди степен преводне еквиваленције примера екстрахованих из датог корпуса. Секундарни циљ је анализирање примера са семантичког аспекта и сагледавање морфолошких карактеристика фразеолошких јединица. Методом контрастивне анализе, испитали смо степен преводне еквиваленције ексцерпираних примера и закључили да је могуће издвојити три типа преводне еквиваленције: потпуну, парцијалну и нулту. Поред тога, указали смо и на три типа преведених фразеолошких јединица. Најфреквентнија семантичка поља припадају религијским и апстрактним појмовима. Морфолошке структуре се у највећем броју случајева заснивају на глаголима, придевима, потом именицама и прилозима.

Кључне речи: фразеолошке јединице, преводна еквиваленција, контрастивна фразеологија, српски језик, италијански језик.

1. УВОД

Преводилачки процес представља комплексан задатак и за најврсније познаваоце језика и културе неког народа. Поред познавања најразличитијих лексема, синонима и антонима, преводилац мора бити фокусиран и на културолошке елементе које треба пренети са полазног на циљни језик. Нај-

¹ Истраживање спроведено у овом раду финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години број 451-03-68/2022-14/200198).

важнији задатак који преводилац има огледа се у чињеници да се, пре свега, пронађе адекватан, односно еквивалентан превод. О појму еквивалентности се доста говори у лингвистици, нарочито када су у питању истраживања контрастивног карактера. Циљ истраживања у овом раду је, пре свега, испитивање степена преводне еквиваленције фразеолошких јединица те ћемо се тако осврнути на литературу која се подробније бави овим феноменом у лингвистици.

У првом делу рада осврнућемо се на релевантну литературу која ће пружити потпору нашем истраживању. Испитивање степена преводне еквиваленције указаће на најзначајније студије и чланке из домена. Поред основне литературе, у раду ће се користити и доступни речници, премда треба споменути и недостатак адекватног и обимног фразеолошког речника који би употпунио и у некој мери олакшао истраживања, нарочито у контрастивним проучавањима српског и италијанског језика. Стога, користићемо једнојезичне речнике (Питано 2014; Лурати 2001; Кварту и Роси 2012; Цингарели и др. 1988), речник аутора Матешиха (1982), као и фразеолошки речник који садржи преводе одредница са српског на италијански и француски језик (Головић 2010).

Након постављања теоријског оквира наше анализе, у наредном поглављу приказаћемо методологију рада и начин прикупљања грађе. Анализа ће бити спроведена на семантичком и морфолошком нивоу, што ће допринети расветљавању употребе ФЈ² у два различита језика. Маркирана семантичка поља указаће на компоненте које се најчешће користе у предложеном корпусу, док ће морфолошка анализа показати које врсте речи имају највећу дистрибуцију у склопу употребљених фразеологизама. Анализирањем степена преводне еквиваленције покушаћемо да укажемо на примере ФЈ који представљају проблем приликом превођења, што ће на крају довести до закључка о томе који су параметри које преводилац треба да узме у обзир како би превод ФЈ са полазног на циљни језик био еквивалентан.

Најзад, последњи део нашег истраживања обележиће резимирање представљених циљева и хипотеза. Поред тога, изнећемо закључке о перспективама за будућа истраживања која би се осврнула на питање превођења кроз призму фразеологије. Даље, извешћемо закључке и о томе колико је значајан преводилац у том процесу, као и на шта посебно треба обратити пажњу у превођењима фразеологизама. Истраживање ће показати колико је важно истраживати овај проблем у склопу контрастивних анализирања двају језика, будући да нема значајнијег броја студија о предметном проблему.

² У раду ћемо термине *фразеолојизам* и *фразеолошка јединица* користити као синониме.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

2.1. О ФРАЗЕОЛОШКИМ ЈЕДИНИЦАМА

У литератури се у многим језицима често могу срести истраживања о фразеологизмима из углава различитих лингвистичких дисциплина: фразеологије, семантике, когнитивне лингвистике, анализе дискурса и др. Све те студије, углавном, полазе од утемељене дефиниције да су фразеологизми устаљене језичке јединице, састављене од најмање две речи, чије значење није једнако појединачном значењу лексема од којих је фразеолошка јединица састављена, као и да је структура фразеолошке јединице синтаксички непроменљива (Казадеи 1996: 27–32). Када је реч о терминологији, треба истаћи да је разноврсна и да још увек нијансе у разликама између термина нису јасно одређене. У енглеском језику се, на пример, најчешће употребљавају термини: *phraseological units*, *idiom*, *phrase-word*, *phraseologism*, *expression*, *locution*. У италијанском језику се могу срести термини: *idioma*, *espressione idiomatica*, *modo di dire*, *locuzione*, *frase fissa*, *espressione*, *detto* и сл. Најчешће се употребљава термин *espressione idiomatica* да означи израз фигуративног карактера, устаљен, који може да припада категорији глагола (*cadere nel ridicolo*), именица (*patata bollente*), придева (*all'acqua di rose*) и прилога (*alla bell'e meglio*) (Фалопе: 2011³). У српском језику се у већини случајева може наићи на термине: *фразеолошка јединица* и *фразеологизам*, *фразем*, *идиом*, *идиомајски израз*, *устјаљени обрци*, итд. У релевантној литератури можемо наћи велики број аутора који се посветио изучавању фразеологије. У англистичкој литератури се најчешће издвајају аутори Лејкоф и Џонсон (1980), Мун (1998), док се у србистичкој литератури истичу ауторке Мршевић-Радовић (1982, 1983, 1987, 2008, 2013), Драгићевић (2009), Кликовац (2004). Што се тиче италијанског језика, можемо споменути ауторке Казадеи (1995, 1996), Вјетри (1985) и аутора Скарпу (1987, 1989). Контрастивним изучавањем фразеологије у српском и италијанском језику подробније се бавила ауторка Лазаревић, фокусирајући се на испитивање превођења ФЈ са италијанског на српски језик (2007, 2008, 2009, 2013).

По узору на ауторку Мршевић-Радовић, у овом раду користићемо термин *фразеолошка јединица* (у даљем тексту ФЈ), дефинисан као општи назив за јединицу фразеолошког система једног језика. Синоним за ФЈ је *фразеологизам*, док термин *идиом* представља јединицу са конотативним значењем. Ауторка даље наводи да многи лингвисти сврставају пословице, сентенце, афоризме у оквир тог термина (1987: 11–12). То тумачење ће бити од зна-

³ Чланак аутора Фалопе доступан је на сајту реномиране италијанске енциклопедије *Treccani*: https://www.treccani.it/enciclopedia/modi-di-dire_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/.

чаја за наше истраживање јер ћемо ФЈ сагледати у најширем смислу пошто се главни циљ рада базира на испитивању степена преводне еквиваленције. Ауторка Петровић истиче да је фразеологизам устаљени скуп од најмање две лексеме које су се ујединиле на семантичком плану у нову значењски јединствену целину. Уз то, додаје и друге карактеристике које се тичу репродуктивности, формалноструктурне сложености, синтаксичке нерашчлањивости (1989: 33–34). И аутор Матешкић у предговору *Фразеолошкој рјечника хрватској или српској језика* као главне карактеристике ФЈ наводи репродуковање, формално устројство, идиоматичност и уклапање у контекст (1982). Одређивање ФЈ у предметном корпусу базираће се на приказаним тумачењима и дефиницијама предметног појма.

Поменути аутори, како смо већ навели, полазе од исте дефиниције ФЈ и истражују дати феномен кроз призму различитих лингвистичких дисциплина. Велики број студија у различитим језицима указује на значај проучавања датог феномена у лингвистици, премда треба истаћи и да се уочава недостатак новијих истраживања овог проблема у контрастивним проучавањима српског и италијанског фразеолошког система. Будући да се рад превасходно бави проблемима превођења фразеологизама са полазног на циљни језик, напоменућемо да се паремије у овом раду сагледавају у оквиру појма ФЈ јер, како Пејовић истиче, пословице и изреке могу се сврстати и у домен фразеологије у најширем смислу речи, чинећи посебну, хетерогену и периферну групу фразеолошких јединица (2014: 201).

У оквиру истраживања ФЈ јасно се уочава прожимање свих лингвистичких, али и културолошких елемената које преводилац треба да пренесе. Управо се у том задатку огледа преводиочева способност да пронађе неопходни еквивалент како би превод био адекватан. Лингвиста Ивир (1978: 5) наводи да су преводиоци посредници у размени цивилизацијских тековина. Стога, сматрамо да превођење ФЈ са било ког језика представља прави изазов за преводиоца, нарочито када је реч о књижевним текстовима.

2.2. ПРЕВОЂЕЊЕ ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА

Преношење ФЈ са полазног на циљни језик није једноставан процес, колико год преводилац врсно познавао оба језика. Некада су у питању нијансе, а од великог значаја је и семантичка непрозирност ФЈ, као и присутност једне од стилских фигура – метафоре.⁴ Питањем превођења ФЈ бавили су се бројни лингвисти, међу којима бисмо издвојили неке од аутора који су дали огроман допринос у теорији превођења и на пољу превођења фразеолошких јединица. Аутор Њумарк је у својој монографији *A Textbook of Translation*

⁴ За детаљнија објашњења в. Лазаревић 2007: 304.

(2003), између осталог, представио бројне проблеме који се могу јавити у процесу превођења. Ауторка Бејкер је у монографији *In Other Words* (2016) детаљно разрадила питање еквиваленције у преводима. Наиме, она сматра да се идиоми могу превести следећим стратегијама: употребом идиома сличног значења и облика; употребом идиома сличног значења, али различитог облика; превођењем парафразом и превођењем изузимањем. За наше истраживање искористићемо приступ и стратегије превођења које нуди аутор Ивир. Наиме, он сматра да је у процесу превођења кључни појам еквиваленција (1978: 88). Она не постоји, већ се остварује, зато што преводилац на циљном језику треба да изрази оно што је на полазном језику природно (Ивир 1985: 129–132). Еквиваленција се односи и на семантички и на лексички критеријум, те на основу различитих односа који се креирају можемо говорити о три типа еквиваленције: 1) потпуна еквиваленција; 2) парцијална еквиваленција и 3) нулта еквиваленција (Хушурф 2016: 57–58).

Будући да ћемо се сконцентрисати на продукт преводилачког процеса предметног романа, нећемо се превише удубљивати у анализу метафоричности ФЈ и других елемената од којих су сачињени, већ ћемо се усредсредити на понуђена преводилачка решења и анализу ексцерпираних примера.

Приступ који ћемо узети као оквир овог истраживања биће тумачење лингвисте Ивира (1985: 129–132) који сматра да постоје три начина превођења ФЈ:

1. У полазном и циљном језику постоје ФЈ са истим значењем;
2. У полазном и циљном језику постоје различите ФЈ са истим значењем;
3. У полазном језику постоји ФЈ која ни по форми ни по значењу не може бити повезана са било којом ФЈ у циљном језику.

На основу наведене класификације направимо таксономију датих примера према следећем критеријуму: прву групу ФЈ чине примери са еквивалентним преводом на циљни језик (*тешко мени – guai a me*); другу групу ФЈ за које постоји фразеолошки, али не и дослован превод (*слика и њрилика – ritratto sputato*); трећу групу ФЈ за које не постоји фразеолошки превод, већ се преводе дескриптивно (*оџријешии гушу – ci si può sbagliare*). Према томе, фразеологизми из прве групе представљаће потпуно, из друге групе парцијалну, док ће они који чине ФЈ треће групе припасти пољу нулте еквиваленције. Ово истраживање базираће се на поменутој подели, а настојаћемо и да понудимо одређене синониме или фразеолошке изразе у примерима у којима је таква замена могућа.

3. МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

У овом истраживању спроведена је контрастивна анализа степена преводне еквиваленције, семантичких и морфолошких карактеристика ФЈ у оквиру корпуса паралелизованог текста српског романа преведеног на италијански језик⁵, а који је приредио проф. др Саша Модерц. У српско-италијанстичким контрастивним студијама углавном се бележе испитивања ФЈ са италијанског на српски језик (Лазаревић 2008), те смо се зато одлучили да испитамо и карактеристике превођења ФЈ у другом смеру, дакле са српског на италијански језик у предметном роману. У електронском корпусу смо пажљивим ишчитавањем текста успели да издвојимо значајан број ФЈ.

Примарни циљ, како смо већ истакли, огледа се у томе да се методом контрастивне анализе укаже на степен преводне еквиваленције ФЈ у два предметна језика. Секундарни циљ је да се методом квалитативне анализе испитају семантичке карактеристике ФЈ, односно да се формирају семантичка поља према којима ће ФЈ бити распоређене. Поред тога, терцијарни циљ је да се предоче и морфолошке карактеристике издвојених примера, те да се тако прикаже и њихова дистрибуција и структура у реченицама јер смо претходно истакли да Фалоба (2011) истиче да ФЈ припадају именицама, глаголима, придевима и прилозима. Почетне хипотезе од којих полазимо у раду можемо разложити на следећи начин:

Хипотеза 1: Највећи број ФЈ припада првој групи (могуће је пронаћи адекватан фразеолошки израз на италијанском), али постоје и оне које се морају превести описно јер не постоји одређени еквивалент.

Хипотеза 2: Семантичка поља ФЈ у роману у највећем броју примера обухватају апстрактне и религијске појмове, будући да је роман прожет темама у вези са тим појмовима;

Хипотеза 3: ФЈ су у већини случајева састављене од глагола и придева.

Узевши у обзир постављене циљеве и хипотезе, у наредном поглављу спровешћемо наведено анализирање примера екстрахованих из корпуса.

⁵ Преводилац романа *Дервиш и смрт* на италијански језик је Lionello Costantini.

4. АНАЛИЗА КОРПУСА

4.1. ПРЕВОДНА ЕКВИВАЛЕНЦИЈА ПРИМЕРА ФЈ

У електронском корпусу успели смо да издвојимо значајан број употребљених ФЈ, као и њихових превода на италијански језик⁶. Анализом примера ФЈ покушаћемо да укажемо на значај који преводилац има у преношењу елемената са полазног на циљни језик, као и да представимо комплексност и озбиљност овог процеса. Водећи се циљевима и хипотезама које смо поставили, првобитно ћемо направити груписање ФЈ према степену преводне еквиваленције, потом ћемо их груписати према семантичким аспектима и, најзад, детаљније образложити њихове морфолошке карактеристике. Фразеолошки карактер екстрахованих примера утврдићемо на основу претраживања датих јединица у нама доступним речницима: Лурати (2001); Кварту и Роси (1993); Матешкић (1982); Питано (2014); Цингарели и др. (1988); Головић (2010).

Прва група ФЈ – потпуна еквиваленција

1. [...] *с далеком надом да ће се наћи неко решење кад буде рачун сведен.*
[...] *Che si possa trovare una soluzione il giorno che si tireranno le somme.*
2. [...] *после дугог низа година шито су прирасле уза ме као кожа.*
[...] *dopo tutti questi anni che mi si sono attaccati addosso come una pelle.*
3. [...] *јер су они сломљена срца.*
[...] *perché essi hanno il cuore infranto.*
4. *Прави љавцаји.*
Vero e proprio.
5. [...] *ишугећи се да не исљагнем смешан.*
[...] *cercando di non cadere nel ridicolo.*
6. [...] *да уђе свако коме је ишребна ушјеха и очишћење од треха.*
[...] *e di essere purificato dai peccati.*
7. *Теуко мени.*
Guai a te.
8. *Ошљави ме на миру!*
Lasciami in pace!

⁶ Недостатак обимног фразеолошког српско-италијанског речника утиче на бројност контрастивних истраживања ФЈ у српском и италијанском језику. За потврду фразеолошког карактера екстрахованих јединица користимо горенаведене дефиниције и тумачења лингвиста, као и доступне једнојезичне речнике и речник аутора Головића (2010) (за сада јединог обимнијег контрастивног типа).

9. [...] *jer je извршила дужносћ и знаће се за њо.*
[...] *perché avrà fatto il suo dovere e tutti lo sapranno.*
10. *Сћало ми је га се не дуже бука око наше њородице.*
Ci tengo a che non si faccia troppo chiasso attorno alla nostra famiglia.
11. *Нек их ђаво носи!*
Che il diavolo se li porti!
12. *Она добија мало, ни издалека њолико га бих за узврати моћао њра-
жии милосћ за свој браћа.*
*Lei riceve poco, troppo poco perché io possa ottenere in cambio la grazia
per mio fratello.*
13. *Он је крв њвоје крви.*
Lui è sangue del tuo sangue.
14. *Ружно би било га осћанем њо сћрани.*
Sarebbe stato brutto rimanermene in disparte.
15. *Он је обузей мислима.*
Era tanto preso dai pensieri.
16. [...] *га ми се неће ућасии оћњишије.*
[...] *che il mio focolare non si sarebbe spento.*
17. [...] *часно служим Боју и вјери.*
[...] *servivo con onore Dio e la fede.*
18. *Не знајући га њиме баца м крвицу на браћа.*
*Senza sapere che in questo modo rovesciavo la colpa addosso a mio
fratello.*
19. *Да оге без ријечи.*
Lui se ne sarebbe andato senza una parola.
20. *Глегао ја исћог ока.*
Guardandolo con la coda dell'occhio.⁷

У првој групи можемо уочити значајан број ФЈ за које постоји еквивалентан превод и који представљају први тип еквиваленције. Ипак, како би се детаљно анализирао употреба ФЈ у предметним језицима, покушаћемо да за одређене примере предложимо примере који не представљају потпуно еквиваленцију, али се могу користити као синоним за одређене ФЈ. Тако можемо навести следеће синонимне парове за примере: (2) *essere appiccicato*; (12) *impetrare una grazia*; (14) *restare in disparte / essere trascurato / tralasciato*; (18) *dare la colpa a qualcuno* итд. Премда за ФЈ већ постоји одређен еквивалент на италијанском језику, понудили смо неке од синонима који би евентуално могли користити у будућим преводима или пак истраживањима на ову

⁷ Највећи број издвојених ФЈ припада првој групи, али због дужине рада нисмо могли да прикажемо све ексцерпирание примере, већ смо илустровали оне за које смо сматрали да су интересантни за превођење.

тему. Након ове групе, издвојићемо и примере који илуструју парцијалну еквиваленцију, односно оне за које постоји фразеолошки, али не и дослован превод.

Друга група ФЈ – парцијална еквиваленција

21. **Слика и њрилика.**

Ritratto sputato.

22. Или га та увјере како сам **џромашио у живоџу**, а џо није исџина.
Oppure convincerlo che ero un fallito e questo non era vero.

23. Сага када сам имао довољно разлоџа **га скренем са џуџа**.
Ora che avevo abbastanza ragioni per cambiare direzione.

24. Увијек **исџрављају криву Дрину**.
Vogliono sempre raddrizzare i torti.

25. Овако **сџе сви на броју**.
Così siete tutti al completo.

26. Каг ме **јеџа обуџма** од џих скривених џуџева, о којима моје сџу-
ишо знање ни сџуџње нема.
quando sono colto dall'orrore di fronte a queste vie occulte.

27. Нико та с џоџ џуџа не може **оџераџиџи**.
Nessuno sembrava in grado di farlo tornare sulla retta via.

28. И морамо џомоџи **га не џаџне џаџа** на оно иџо је меџу нама нај-
боље.
Dovevamo cercare di evitare che una macchia cadesse su ciò che c'era di migliore tra di noi.

29. **Шџо га џовариџи кривицу на враџи**?
Perché vuoi addossarti una colpa?

30. Као га сам и ја џонио **џо кривице**.
Come se avessi io parte della colpa.

Ову групу чине ФЈ за које постоји фразеолошки, али не и дослован превод на циљном језику. Уколико бисмо рашчланили делове ФЈ, увидели бисмо да се оригинал на српском и превод доста разликују на више нивоа. То би се могло уочити у примерима: (21) *ritratto sputato* – први део синтагме јасно изражава и лексему *слика* у српском језику, међутим лексема *sputato* не би био адекватан превод именице *џрилика*. Дакле, значење је приближно једнако, али не и потпуно. Следећи пример који указује на то да је реч о парцијалној еквиваленцији је ФЈ (22) *џромашиџи у живоџу*, преведена као израз *essere un fallito* – 'промашити, не успети'. У оквиру ове класификације могли бисмо размотрити и пример (24) *исџрављаџи криву Дрину* – *raddrizzare i torti*. Ова ФЈ се често користи у српском језику, не само у писаном, већ и разговорном. На италијанском постоји фразеолошки превод који није дослован, али у одређеној мери задовољава семантички параметар. Сви наведени примери

осликавају парцијалну еквиваленцију и углавном се код ових примера може рећи да обухватају семантички критеријум у превођењу. Према резултатима које смо добили из спроведене анализе, за ову групу не бисмо успели да понудимо било какве примере који би заменили дате ФЈ јер, према нашим сазнањима и увидима у речнике, не постоје фразеологизми који би приближније решили овај проблем.

Трећа група ФЈ – нулта еквиваленција

31. *Молийвама и ѿамјаном сѿрали смо тѿријех с ѿе куће.*
Noi l'abbiamo purificata con le preghiere e con l'incenso e la tekija.
32. *Оѿац се избезумио, збоѿ Хасана је и у ѿосѿељу ѿао.*
Era per causa sua che s'era ammalato.
33. *И она чини све на своју руку.*
Lei agiva di sua iniziativa.
34. *Били смо у завјери.*
Eravamo complici.
35. *Није веровала да ћу њеној замисли наѿовариѿи на враѿи оволике ѿешкоће.*
Non pensava che avrei gravato il suo progetto di tante difficoltà.
36. *Ноћ, мрак, даљина, може човјек душу оѿријешѿиѿи.*
La notte, l'oscurità, la distanza, ci si può sbagliare.
37. *На ѿравгу божѿијој.*
Senza avere alcuna colpa.
38. [...] *дуѿнем руку на себе.*
[...] *di attentare alla mia vita.*
39. *Не обраћај ѿажњу на њих.*
Non badarci.
40. *У којој је ѿѿишина мекана као ѿамук.*
Con il suo lungo atrio dal silenzio ovattato.

У примеру (31) наилазимо на ФЈ *сѿраѿиѿи тѿријех* преведену глаголом *purificare* ('очистити, пречистити'). Будући да је фразеологизам описно преведен, могли бисмо да понудимо другу ФЈ који се користи у савременом италијанском језику, *lavare i peccati*. Следећи пример, *ѿасѿиѿи* у *ѿосѿељу*, преведен је глаголом *ammalarsi* ('разболети се'), за који смо детаљнијом претрагом у речницима пронашли изразе *cadere malato* и *essere inchiodato nel letto*. Оба примера би могла представљати синониме израза *ѿасѿиѿи* у *ѿосѿељу*; међутим, прво решење било би приближно једнако глаголу *ammalarsi*, док би друго више означавало агенса који је 'прикован за кревет' због болести. За пример (33) могли бисмо издвојити још и изразе *fare a modo suo / a suo piacimento*. Пример (34) преведен је изразом *essere complice* ('бити саучесник'), а пошто су ликови роману у некој врсти завере, могли бисмо да узмемо у обзир и

израз *essere in congiura*. Пример (35) је преведен глаголом *gravare* што би било адекватно решење пошто за ФЈ *напооваријии на враји* нисмо пронашли фразеолошки еквивалент. Наредни пример (36) *ојријешии гушу* преведен је глаголом *sbagliare*, а како није могуће пронаћи ФЈ на италијанском језику, можемо предложити и глагол *peccare* који је по значењу ближи примеру на српском језику. Следећи пример – на *йравди Божијој* такође је преведен описно изразом *senza avere alcuna colpa* јер на италијанском не постоји одговарајући еквивалент. Фразеологизам *не обраћаии йажњу* могао би се превести и изразом *far caso / fare attenzione*. Израз *мек као йамук* преведен је придевом *ovattato* чије би основно значење било 'пригушен/ ублажен'. Стога за овај ФЈ није било могуће наћи адекватнији превод на италијански језик⁸.

Дакле, можемо рећи да су наведене ФЈ на српском језику углавном преведене описно јер не постоји одговарајући еквивалент на италијанском језику, али смо ипак настојали да поред анализе свих ових превода, понудимо и одређене изразе који би могли заменити првобитни превод, уз напомену да у тим предлозима, поред тога што не постоји ФЈ на циљном језику, највећи проблем могу стварати и нијансе у значењу. Увидом у доступну литературу и наведене речнике сматрамо да је потврђен фразеолошки карактер експерпираних јединица. Такође, на основу добијених резултата можемо рећи да је *Хийоџеза I* потврђена, тј. да је највише примера потпуне еквиваленције и фразеолошки могућих превода, али и да постоје ФЈ које се морају превести описно или другом ФЈ која није дословна.

4.2. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ФЈ

У оквиру семантичке анализе открићемо која су семантичка поља обухваћена примерима ФЈ екстрахованих из романа.

1. Соматизми: *йрирасии као кожа, сломљено срце, гледайии исјод ока, напооваријии кривицу на враји, койаии рукама и нојама, узейии власии у своје руке, сйезаии омчу око враја, чинииии на своју руку, дићи руку на себе (...)*
2. Хроматизми: *йосйаии зелен од мржње, сањаии злаине сневе, бела као снег⁹ (...)*

⁸ Напоменули бисмо и да постоје још две ФЈ за које преводилац није нашао решење највероватније због присуства културолошких елемената будући да таква појава, према нама познатим подацима, не постоји у италијанској култури. То су примери: *йасииии уљевље* и *салијеваии сйраву*. Сматрали смо да је важно издвојити и ове примере, како бисмо још једном указали на значај и тежину превођења фразеологизама са полазног на циљни језик.

⁹ ФЈ које до сада нисмо навели у раду будући да припадају најобимнијој првој групи, дакле, постоји фразеолошки превод *diventare verde di rabbia*, за други пример *fare sogni d'oro* и трећи пример *bianca come la neve*.

3. Религијски појмови: *очишћење од греха, служиви Боју и вјери, сирати тријех, опријешити души, на правди Божијој, нек их ђаво носи, бити у Божијим рукама (...)*

4. Апстрактни појмови: *свесити рачун, прави правцаи, исјасити смешан, извршити дужност, дизаити буку, бити крв нечије крви, осјасити њо сирани, бити обузеи мислима, ујасити оњиније, бацаити кривицу на коџа, оити без ријечи, слика и ирилика, скренути с љуџа, исјављати криву Дрину, кад ме обузима језа, одвратити с љуџа, да не љадне љаџа, њонети део кривице, љасити у љосиљу, обрвити љажњу, љешко мени (...)*

5. Зооними: *шџава овца у љородици, љасни као вукови, црна врана (...)*

6. Фитоними: *мек као љамук (...)*

7. Бројеви: *бити на броју (...)*

С обзиром на то да највећи број примера припада семантичком пољу апстрактних појмова, а потом и религијских, можемо рећи да је *Хиџоџеза 2* потврђена. Поред тога, учача се и одређени број соматизама, као и зоонима. Премда шаролика, и слика семантичких поља је интересантна за анализу у контрастивној фразеологији. Овако подељена семантичка поља употребљених ФЈ може се довести у везу са темом романа.

4.3. МОРФОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ФЈ

У *Хиџоџези 3* изнели смо претпоставку да се највећи број ФЈ састоји од глагола и придева, што се може и потврдити анализом претходно илустрованих примера. Наиме, од ФЈ састављених од глагола можемо издвојити следеће: *свесити рачун, извршити дужност, осјасити њо сирани, оити без ријечи, љромашиити у живоџу, одвратити с љуџа*. Придеви се могу уочити углавном у синтаagmaма (именица + придев), и то у примерима: *сломљено срце, мек као љамук, црна врана, бела као снеџ*. Од осталих могу се издвојити прилошке ФЈ: *кад-џад, колико-џолико, мало-џомало* и сл.; именичке: *воља Божија, љразних руку*, итд. Дакле, *Хиџоџеза 3* је потврђена јер се анализом морфолошких карактеристика ФЈ утврдило да највећи број припада глаголима, придевима, затим прилозима и именицама, чиме смо потврдили и тумачење аутора Фалопе (2011).

5. ЗАКЉУЧАК

На основу анализираних примера екстрахованих из романа еминентног писца Меше Селимовића, истакли бисмо првенствено комплексан и изазован задатак који преводилац има пред собом када су у питању књижевни тексто-

ви, а нарочито превођење фразеологизама који су карактеристични елемент неког језика и културе. Резултати ове анализе показали су да бројни примери ФЈ у овом корпусу имају свој фразеолошки пар на италијанском језику. Међутим, постоје и они који се могу превести фразеологизмом, али не дословно, и најзад они које је потребно превести описно. С тим у вези, назначили бисмо и степен преводне еквиваленције у складу са овом класификацијом и утврдили да се унутар испитаног може издвојити потпуна, парцијална и нулта еквиваленција. Сагледавајући семантичка поља открили смо да се у предметном корпусу највише користе оне ФЈ које обухватају апстрактне и религијске појмове. Морфолошке особености ФЈ се огледају у томе да се најчешће могу наћи глаголи, придеви, прилози и именице. У овом раду настојали смо да поред дате анализе укажемо на изазове са којима се преводилац може суочити током преводилачког процеса. У превођењу фразеологизама преводилац треба да обрати пажњу на језичке и културолошке параметре. Анализирајући корпусну грађу предочили смо колико превођење ФЈ изискује детаљно истраживање и пажљив одабир примера могућих превода. Недостатак обимног фразеолошког српско-италијанског речника евидентан је у литератури и додатно отежава преводиоачев посао. Потоња истраживања би се могла фокусирати на детаљније контрастивне студије фразеолошког система српског и италијанског језика, на обимнијим корпусима, будући да та истраживања могу допринети не само преводилачком процесу, већ би се могла користити и у настави италијанског као страног језика.

ИЗВОРИ

Головић (2010): Б. Головић, *Фразеолошки српско-италијанско-француски речник*, Београд: Албатрос плус.

Лурати (2001): О. Lurati, *Dizionario dei modi di dire*, Milano: Garzanti.

Кварту, Роси (1993): М. Quartu, Е. Rossi, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, Milano: Hoepli.

Матеша (1982): Ј. Матеша, *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, Загреб: Школска књига.

Питано (2014): Г. Pittano, *Il grande dizionario dei Sinonimi e dei Contrari*, Bologna: Zanichelli.

Цингарели и др. (1988): N. Zingarelli et al., *Il Nuovo Zingarelli*, 11a edizione, Bologna: Zanichelli.

ЛИТЕРАТУРА

Вјетри (1985): S. Vietri, *Lessico e sintassi delle espressioni idiomatiche. Una tipologia tassonomica dell'italiano*, Napoli: Liguori editore.

Драгићевић (2009): Р. Драгићевић, О проблемима идентификације фразеологизама, *Zeitschrift für südslavische Sprachen, Literaturen und Kulturen 1*, 35–44.

Ивир (1978): В. Ивир, *Теорија и техника превођења. Уџбеник за I и II годину љозивноусмереног образовања и васпитања средње ступња преводиоачке стипуке*, Сремски Карловци: Центар „Карловачка гимназија“.

Ивир (1985): В. Ивир, *Теорија и техника превођења: уџбеник за III и IV разред средње образовања преводиоачке стипуке*, Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.

Казадеи (1995): F. Casadei, Per una definizione di “espressione idiomatica” e una tipologia dell’idiomatico in italiano, *Lingua e stile*, 30(2), 335–358.

Казадеи (1996): F. Casadei, *Metafore ed espressioni idiomatiche*, Roma: Bulzoni editore.

Кликовац (2004): Д. Кликовац, *Метафоре у мишљењу и језику*, Београд: Чигоја штампа.

Лазаревић (2007): Р. Лазаревић, *Фразеолошке синџајме у италијанском и српском језику*, Београд: Филолошки факултет.

Лазаревић (2008): Р. Лазаревић, Tradurre modi di dire: i sintagmi fraseologici dall’italiano in serbo, у: В. Киљбарда, *Contesti Adriatici: studi di italianistica comparata*, Roma: Aracne editrice, 165–200.

Лазаревић (2009): Р. Лазаревић, Превођење фразеологије – проблем и изазов, у: И. Лакић, Н. Костић (ур.), *Језици и културе у контакту: зборник радова*, Херцег Нови, 16–18, 302–308.

Лазаревић (2013): Р. Лазаревић, La traduzione dei termini cromatici dall’italiano in serbo e viceversa, *Italica Belgradensia*, 1, 227–234.

Лејкоф, Џонсон (1980): G. Lakoff, M. Johnson, *Metaphors We Live By*, Chicago: University of Chicago Press.

Мршевић-Радовић (1982): Д. Мршевић-Радовић, О критеријима који одређују место обраде фразеологизама у речнику, у: Д. Чупић (ур.), *Лексиколоџија и лексикографија: зборник реферата*, Београд, Нови Сад: САНУ, 141–148.

Мршевић-Радовић (1983): Д. Мршевић-Радовић, Фразеолошка јединица и њен синоним, *Научни састајник славистија у Вукове дане*, 12(1): 123–130.

Мршевић-Радовић (1987): Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синџајме у српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.

Мршевић-Радовић (2008): Д. Мршевић-Радовић, *Фразеолоџија и национална култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Мршевић-Радовић (2013): Д. Мршевић-Радовић, Српска фразеолоџија и европско културно наслеђе, *Књижевност и језик*, LX/2, Београд, 243–252.

Мун (1998): R. Moon, *Fixed expression and idioms in English, A Corpus Based Approach*, *Oxford studies in lexicography and lexicology*, New York: Oxford University Press.

Пејовић (2014): А. Пејовић, Паремиие као део етнолингвистичког наслеђа, *Гласник Етнографског института САНУ*, LXII(2), 201–213.

Петровић (1989): В. Петровић, *Новинска фразеолоџија*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.

Скарпа (1989): F. Scarpa, *La traduzione della metafora*, Roma: Bulzoni.

Скарпа (1997): F. Scarpa, Equivalenza funzionale e tipologie testuali nella traduzione, *Tradurre*, Bologna: UTET, 3–29.

Фалоппа 2011: F. Faloppa, *Modi di dire*, https://www.treccani.it/enciclopedia/modi-di-dire_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/.

Хушуф (2016): A. Hachouf, Problemi di decodificazione di espressioni idiomatiche italiane in apprendenti algerini, *Italiano Lingua Due*, 1, 54–64.

Jovana D. Bazić

Università di Kragujevac

Facoltà di Filologia e Arti

Centro di Ricerca della Lingua e Letteratura

ANALISI DELLE ESPRESSIONI IDIOMATICHE NEL ROMANZO *IL DERVISCIO E LA MORTE* E LA TRADUZIONE IN ITALIANO

Riassunto: Il presente contributo ha lo scopo di analizzare le espressioni idiomatiche nel romanzo *Il derviscio e la morte* del celebre scrittore Meša Selimović. Il primo obiettivo è quello di esaminare il grado di equivalenza nella traduzione degli esempi estratti dal corpus. Altri obiettivi si rispecchiano nell'analisi delle caratteristiche semantiche e morfologiche. Cercando di illuminare quanto difficile e complesso può essere il processo della traduzione, abbiamo cercato di fare una classificazione delle unità fraseologiche tradotte. Infine, i risultati ci hanno mostrato che vi sono tre tipi di equivalenza nella traduzione: totale, parziale e zero. Inoltre, la presente ricerca ha scoperto che esistono anche delle unità fraseologiche che non hanno un equivalente nella lingua d'arrivo. Le espressioni idiomatiche estratte dal romanzo appartengono ai vari campi semantici (astratto, religioso, somatismi, zoonimi, ecc.). Quanto alla struttura morfologica, va detto che la maggior parte delle unità fraseologiche sono costruite dai verbi, aggettivi, nomi, avverbi ecc. Quest'analisi ha sottolineato quanto difficile può essere tradurre le espressioni idiomatiche nei testi letterari, ma soprattutto nel caso in cui la mancanza di un dizionario fraseologico serbo-italiano è evidente. Infine, va evidenziato che questo lavoro può magari essere una stima per ulteriori ricerche nell'ambito degli studi contrastivi nel sistema fraseologico di due lingue.

Parole chiave: le unità fraseologiche, l'equivalenza tradizionale, la fraseologia contrastiva, la lingua serba, la lingua italiana.